

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
- 2.2 แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 2.5 แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2.6 แนวคิดการมีส่วนร่วมกับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบแนวความคิด

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยที่แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดที่น่าสนใจ จะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลายๆ อย่างมาผสมผสานกัน มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวไว้หลายท่านด้วยกัน เช่น

Mill and Morrison (อ้างใน จิราวรรณ กาวิละ, 2544) กล่าวโดยสรุปว่าแหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจในด้านความสวยงาม ความน่าประทับใจ สิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก หรือบริการอื่นๆ ปัจจัยพื้นฐานในเรื่องระบบการสื่อสาร สาธารณูปโภค การขนส่งและการต้อนรับอย่างมิตรไมตรี

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวโดยสรุปว่า นักท่องเที่ยวจะเข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวใดๆ ก็ตาม ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมโบราณ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น บริการน้ำประปา ไฟฟ้า การขนส่ง การสื่อสาร ที่พักแรม อาหาร การนำเที่ยว การจองสินค้าน้ำดื่ม เป็นต้น

3. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง มีเส้นทางที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง

Collier and Harraway (อ้างในชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2544) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าการท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์นั้น แหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ หรือ 3' As คือ

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่ (Site) เหตุการณ์ (Events) สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์ที่น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้นเพียงอย่างเดียว

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ความสะดวกในการเดินทางมาแหล่งท่องเที่ยวและความปลอดภัย เช่น ระบบการขนส่ง การสื่อสาร การสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา ถือเป็นสิ่งจำเป็นในแหล่งท่องเที่ยว

3. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบการขนส่ง (Transportation) ซึ่งประกอบด้วย เส้นทาง ยานพาหนะ และสถานี เพื่อลำเลียงคนและสิ่งของไปสู่จุดหมายปลายทาง

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

จากแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญของแหล่งเที่ยวนั้นต้องประกอบด้วย 1) สิ่งดึงดูดใจ 2) สิ่งอำนวยความสะดวก และ 3) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและมีระบบการคมนาคมขนส่งในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในแต่ละจุด

2.2 แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2537) ได้ระบุผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมไว้ 2 ประเด็น คือ

1. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural environment) ซึ่งได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา ทัศนียภาพและสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพหรือชีวภูมิศาสตร์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและปัญหาหามลภาวะ มีขยะและสิ่งปฏิกูลเคลื่อนที่ตามบริเวณแหล่งท่องเที่ยว องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเกิดความสูญเสียและขาดความสมดุลทางธรรมชาติ เป็นต้น

2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและทางวัฒนธรรม (Social and Cultural environment) ได้แก่ โบราณวัตถุ ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยีและกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น นำชัย ทนผล (2542) กล่าวว่า การเจริญเติบโตและการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศในปัจจุบันนอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การสร้างอาชีพ และการพัฒนาระบบการคมนาคมและการพัฒนาโครงสร้างในด้านอื่นๆ แล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบทางด้านชีวภาพ ด้านสังคมและศิลปวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในรายละเอียดเพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันและแก้ไขผลกระทบเหล่านั้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลยได้ก็จะเป็นดี ทั้งนี้เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2536) ได้กล่าวไว้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยว - พืชพันธุ์ไม้ (Tourism VS. Vegetation) เมื่อนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้าไปเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของโลกในเรื่องของพืชพรรณไม้ ย่อมทำให้เกิดความเสียหายแก่ต้นไม้ในบริเวณนั้นรวมถึงส่งผลให้ระบบนิเวศในพื้นที่เสียหายไปด้วย

2. การท่องเที่ยว - คุณภาพของน้ำ (Tourism VS. Water Quality) การปล่อยของเสียมักจะเกิดกับบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ริมแม่น้ำหรือริมทะเล กิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อคุณภาพน้ำ ได้แก่ การปล่อยของเสียที่เกิดจากการขับถ่าย ชักล้างลงในแม่น้ำลำธารจนเกินวิสัยที่จะสามารถรับภาระได้ ซึ่งภาวะของเสียอาจทำปฏิกิริยากับสารเคมีตามธรรมชาติในน้ำ เป็นเหตุให้วัชพืชใต้น้ำบางชนิดเจริญงอกงามอย่างรวดเร็วจนเกิดความหนาแน่นปิดกั้นแสงสว่างและออกซิเจนเป็นอันตรายต่อพืชอื่นๆ และสัตว์น้ำ

3. การท่องเที่ยว - คุณภาพอากาศ (Tourism VS. Air quality) การเดินทางกับการใช้ยานพาหนะประเภทต่างๆ ล้วนมีส่วนส่งเสริมให้สภาวะอากาศเป็นพิษทั้งสิ้น และจะส่งผลกระทบในระดับรุนแรงในชุมชนเมืองมากกว่าชนบท

4. การท่องเที่ยว - สัตว์ป่า (Tourism VS. Wildlife) พฤติกรรมการซื้อและการสะสมของที่ระลึกจากผลิตภัณฑ์สัตว์ รวมถึงความนิยมบริโภคอาหารพิศดารจากสัตว์ป่า ล้วนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการไล่ล่าสัตว์ป่ามากขึ้น ทำให้สัตว์บางชนิดอยู่ในสถานะสูญพันธุ์หรือล่อแหลมต่อการสูญพันธุ์ ซึ่งมีผลการวิจัยพบว่า การดักถ้ำยรูปสัตว์มากเกินไปเป็นผลให้สัตว์บางชนิดชะงักการขยายพันธุ์

5. การท่องเที่ยว - ธรณีวิทยา (Tourism VS. Geology) ลักษณะทางธรณีวิทยาอาจได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวน้อยกว่าด้านอื่น แต่ผลกระทบมักจะเป็นเรื่องที่แก้ไขได้ยาก และอาจส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพและความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาอื่นๆ เช่น พฤติกรรมการขีดเขียน หรือการหักหินงอกหินย้อยในถ้ำ ความนิยมสะสมหิน จนหินหมดสภาพความน่าดู หากเกิดแล้วซ่อมแก้ไขได้ยาก

สรุปแนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว

จากแนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในรายละเอียดเพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันและแก้ไขผลกระทบเหล่านั้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลยได้ก็จะเป็นดี

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็น การท่องเที่ยวที่มุ่งเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการท่องเที่ยวในเชิงความภาคภูมิใจ

World Tourism Organization (อ้างใน Richards, 1995) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า เป็นการเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกิดขึ้นจากปัจจัยกระตุ้นทางวัฒนธรรม เช่น การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล การเข้าเยี่ยมชมอนุสรณ์สถาน การเดินทางเพื่อศึกษาธรรมชาติ หรือศึกษาขนบธรรมเนียมความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา

Smith (1989) กล่าวว่า "การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทำให้นักท่องเที่ยวมองเห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมในอดีตที่ผ่านมาที่ปรากฏให้เห็น เช่น แบบบ้าน งานหัตถกรรม การทำมาหากิน เครื่องมือการแต่งกาย"

Howell (1993) กล่าวว่า "ผู้คนที่เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ก็เพื่อจะเรียนรู้หาประสบการณ์และความบันเทิง นักท่องเที่ยวบางกลุ่มเห็นว่า คนท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมที่แปลกและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ก็สามารถดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้ สิ่งที่จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นโดดเด่นก็คือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์ ความรู้และมุมมองทางด้านวัฒนธรรมที่กว้างไกล"

Pigram, (1993) กล่าวว่า "สิ่งจูงใจสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องของความแตกต่างด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน"

The European Center for Traditional and Religious Cultures หรือว่า ECTARC (อ้างใน Richards, 1995) ได้กล่าวไว้ถึงองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อันได้แก่

1. โบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานต่างๆ
2. สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง รวมถึงซากของสิ่งปลูกสร้างในอดีต
3. ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่างๆ
4. ความน่าสนใจทางดนตรี
5. การแสดง ละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ
6. ภาษาและวรรณกรรม
7. ประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
8. วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมย่อย

โครงการวิจิตรทัศน์: วิถีไทยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (2540) ได้ให้ข้อสังเกตว่า ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ก็คือการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลก ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยได้กล่าวถึงส่วนประกอบที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ 3 ประการ คือ

ประการแรก ต้องเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยว (Tourism) เป็นการเดินทาง (Travel) ให้คนกลุ่มเล็กสร้างภูมิปัญญาของกลุ่ม ไปศึกษา ไปดู ตามความสนใจของตนเอง เป็นการเดินทางไปรู้จักการเดินทางต้องไปอย่างเกรงใจ ไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชน มีความสุขกับการเดินทางเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่บุกรุกพิธีกรรม หรือไปซื้อทุกอย่างที่วางหน้า

ประการที่สอง ต้องให้การศึกษา โดยเฉพาะเด็กๆ ให้เรียนรู้ ความเข้าใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รู้เรื่องประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ความสำคัญ เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยผู้ให้ความรู้ต้องเป็นผู้ชำนาญ รอบรู้ในพื้นที่และความเป็นมา ไม่ใช่เป็นผู้บริการทุกอย่างที่นักท่องเที่ยวต้องการ

ประการที่สาม ต้องเรียนรู้ที่จะเคารพวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และต้องมีพื้นฐานที่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่ละเมิด ลบหลู่ เพราะหากเราไม่เคารพวัฒนธรรมของเรา ชาวต่างชาติก็ไม่เคารพเช่นกัน

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การเดินทางไปยังท้องถิ่นอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความซาบซึ้งในวัฒนธรรมที่เป็นศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนอื่นๆ ซึ่งมีรูปแบบวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ศาสนา จารีตประเพณี ภาษา การแต่งกายศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และเรื่องราวคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญ และในการท่องเที่ยวต้องให้การเคารพวัฒนธรรมและให้เกิดผลกระทบต่อท้องถิ่นน้อยที่สุด

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

สุดาพร วรพล (2540) ได้ให้ข้อคิดในการพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. ผู้มีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่น ควรร่วมตัวสร้างข่ายงานในการพัฒนาร่วมกัน สังคมทุกระดับควรได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
2. ต้องทำความเข้าใจว่าชุมชนเป็นใคร และต้องทำให้ชุมชนเข้าใจถึงผลที่จะได้รับทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อที่จะได้หันมาให้ความร่วมมือในการจัดการร่วมกัน
3. นักท่องเที่ยวควรที่จะได้รับข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ตนจะไปเยี่ยมชมก่อน เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่จะได้รับเมื่อเดินทางไปถึงสถานที่นั้น
4. การพัฒนาชุมชนด้านจิตสำนึก ให้ความรู้ เตรียมทักษะในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
5. สิ่งที่จะนำไปปฏิบัติต่อการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องผ่านการยอมรับจากชุมชนท้องถิ่นก่อน

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (2541) กล่าวว่าภาครัฐมีเป้าหมาย 4 ประการ ในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว คือ

1. ให้ประชาชนตื่นตัว ตระหนักถึงผลประโยชน์ และความสำคัญของการท่องเที่ยวภายในประเทศ
2. มุ่งกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปสู่คนท้องถิ่น
3. เพื่อลดจำนวนคนไทยที่เดินทางไปเที่ยวนอกประเทศ
4. เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีอาชีพ รายได้ จากสินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง ผลผลิตทางการเกษตร หรือการบริการด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น

นอกจากนี้ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ ยังได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้ง 4 ข้อว่า ต้องดำเนินการดังนี้

1. จัดทำการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง
2. พัฒนาปรับปรุงสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว
3. สร้างเสริมสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร ที่พักแรม ร้านขายสินค้าที่ระลึก ศูนย์บริการข่าวสาร และบุคลากรที่ให้บริการความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
4. การรักษาความปลอดภัยและการป้องกันอุบัติเหตุ
5. การส่งเสริมอาชีพ เพื่อรับการท่องเที่ยว เช่น การส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรม สินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง รวมทั้งการบริการอื่นๆ

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ ยังได้ให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่า ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงผลเสียที่อาจกระทบไปถึงสังคมหรือมรดกทางศิลปวัฒนธรรม เอกลักษณะท้องถิ่น ตลอดจนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจะต้องมีการพิจารณาถ่วงถ่วงและวางแผนอย่างรอบคอบก่อนการดำเนินการ

พิสิฐ เจริญวงศ์ (2538) ได้ให้ข้อคิดว่าประเทศไทยมีทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ และมีค่าต่อการท่องเที่ยวอยู่แล้ว คือ ศิลปวัฒนธรรม สินค้าคือตัวของเรา นักท่องเที่ยวเป็นเพียงผู้ที่เข้ามาชื่นชมแล้วกลับไป ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่าเราจะมีการบริหารจัดการอย่างไรให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยไม่เกิดการสูญเสียหรือมีการสูญเสียน้อยที่สุด

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

สรุปได้ว่าการพัฒนาแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น สิ่งที่จะต้องคำนึงถึง ก็คือ การอนุรักษ์คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม ตลอดจนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่อ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะของนามธรรมหรือวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ การพัฒนาอาจเป็นการทำลายคุณค่าหรือความดึงดูดใจอันเป็นหัวใจของแหล่งท่องเที่ยวไปโดยไม่ได้ตั้งใจ การพัฒนาแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึง 5 ประการคือ

1. การศึกษาความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้นเพื่อเป็นข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มคุณค่าในการชม ขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นในมรดกวัฒนธรรมของตน

2. ปลุกฝัง สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดความรัก ความหวงแหน รักษาและที่สำคัญต้องดึงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของคนด้วย
3. การอนุรักษ์ บำรุงรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อคงความสมบูรณ์ หรือเกิดความเสียหายน้อยที่สุด
4. ตระหนักถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านการท่องเที่ยว
5. ส่งเสริมอาชีพดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็สนับสนุนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

2.5 แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลัง ด้วยการจัดการท่องเที่ยวที่มีความหมายต่อการจัดทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่ยังรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของระบบนิเวศด้วย ทั้งนี้แนวความคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม ปรับสภาพจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ขอบเขตของการพัฒนาจึงครอบคลุมทุกส่วนของการท่องเที่ยว คือ

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องดำรงอยู่ได้
2. มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ
3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย
4. กิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ
5. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมต้องไม่มีหรือน้อย

ที่สุด

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้กล่าวถึงการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ พร้อมกับการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและขบวนการทางระบบนิเวศวิทยาไว้ได้ เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถคงอยู่นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ โดยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีลักษณะสำคัญ 6 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม

2. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่า และความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว
4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวสัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
6. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ทศพรณ์ นาคเขียว, 2545) เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของคนในปัจจุบันให้ยืนยาวไปจนถึงคนรุ่นหลัง ทั้งนี้ต้องไม่เป็นการเพิ่มภาระหรือสร้างเงื่อนไขที่ยากลำบากให้คนรุ่นต่อไป และการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน ควรมีอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Sustainability)
 - การเติบโตต้องมีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และมีการรับรองที่ดี เพราะหากขาดการจัดการที่ดี จะมีผลให้นักท่องเที่ยวขาดความนิยม และไม่มาท่องเที่ยว ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำในระยะยาว
 - การเติบโตอาจทำให้คนหันมาประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากขึ้นจนเกิดผลกระทบต่อภาคอื่นๆ เช่น เกษตร กสิกรรม และอุตสาหกรรม
2. ความยั่งยืนด้านสังคม (Social Sustainability)
 - จำนวนนักท่องเที่ยวในปริมาณมากและหลังไหลอย่างรวดเร็ว อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น
 - รายได้ที่ชุมชนได้รับมากขึ้น อาจทำให้เกิดค่านิยมในการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยมากขึ้น และคนหนุ่มสาวอาจเกิดการมั่วเมา หลงผิดได้ง่ายขึ้น
3. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)
 - การพัฒนาและกิจกรรมต่างๆ ที่ขาดการควบคุม อาจก่อให้เกิดความแออัด ความสกปรก และอื่นๆ
 - การพัฒนาโดยเทคนิคที่ไม่เหมาะสม อาจทำให้ระบบนิเวศเสียหาย หรืออาจสูญเสียความสมบูรณ์ และสูญเสียทางภูมิทัศน์
 - กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสีย น้ำเสีย อาหารเหลือ ขยะ ฯลฯ ทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) ได้กล่าวไว้ว่า เป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
 2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน
 3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวเท่าเทียมเสมอภาคกัน
 4. ต้องชี้้นำตามความต้องการของประชาชนท้องถิ่น และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว
- สรุปแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**

จากแนวคิดต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวและพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยมีการวางแผนเพื่อใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีการจัดการที่เหมาะสมให้สิ่งแวดล้อมคงอยู่หรือเสื่อมสภาพน้อยที่สุด โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และเกิดรายได้เข้าสู่ชุมชน โดยคงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของชุมชนไว้ได้ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รับประโยชน์และมีการพัฒนาสืบต่อไป

2.6 แนวคิดการมีส่วนร่วมกับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากการประชุมขององค์การสหประชาชาติที่ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิลเมื่อ ค.ศ. 1992 เรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ได้มีการกล่าวถึง แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งเป็นแผนการปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยระบุว่า การจัดการในเรื่องสิ่งแวดล้อมจะทำได้ดีที่สุดในเมื่อประชาชนมีส่วนร่วม และรัฐจะต้องส่งเสริม และอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูล ข่าวสาร มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และเข้าถึงกระบวนการทางการปกครองและกฎหมาย รวมทั้งการเยียวยาความเสียหาย (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2540) ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมมีนักวิชาการหลายๆ ท่านอธิบายไว้ดังนี้

ประสาน ดังสิกบุตร (2538) กล่าวถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังนี้

1. ชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานข้อสัญญาของประชาชนที่จะใช้ระบบนิเวศของตนภายใต้ขีดจำกัดอย่างเหมาะสม เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความพยายามของชุมชน โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน

2. ต้องประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเห็นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน พัฒนาอย่างยั่งยืนโดยชุมชนเอง

3. องค์กรเอกชนจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชน

4. การจัดการเรื่องทรัพยากรเพื่อความเหมาะสมกับการพัฒนา จะต้องผ่านการทำงานขององค์กรชุมชน การให้ข่าวสารสาธารณะอย่างต่อเนื่อง การวิจัยและการศึกษาสภาพของชุมชน การติดตามและเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

Stanley บุญชู (2525) กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมว่าสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา จะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสามารถเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง มองเห็นสาเหตุของปัญหาได้ชัดเจนมากขึ้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม จะทำให้เกิดการเรียนรู้ในการวางแผน การแสวงหาทรัพยากรหรือความช่วยเหลือ มีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน จะสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ได้เรียนรู้การปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด และเมื่อเห็นประโยชน์ก็จะสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล จะทำให้บุคคลได้ตระหนักว่ากิจกรรมที่ตนมีส่วนร่วมนั้นดีหรือไม่เพียงใด ควรดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งจะส่งผลถึงการดำเนินการในโอกาสต่อไป

Harold F. Kaufman (1949) กล่าวว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดครอบครัว อาชีพ รายได้ และความยาวนานในการอาศัยอยู่ในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาว่าต้องมีส่วนเกี่ยวข้องดังนี้

1. ร่วมศึกษาปัญหา สาเหตุ และ ความต้องการของชุมชน

2. ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาหรือแก้ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน

3. ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงาน โครงการ หรือ กิจกรรม

4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5. ร่วมบริหารวางแผนพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงาน และทุนตามขีดความสามารถรวมทั้ง ควบคุม ติดตาม ประเมินผล และซ่อมบำรุงรักษาผลที่เกิดจากกิจกรรมนั้นๆ

สรุปแนวคิดการมีส่วนร่วมกับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมข้างต้น สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยประชาชนควรมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนทั้งในด้านการพิจารณาถึงสภาพปัญหา การวางแผนดำเนินการ การลงทุนและปฏิบัติกิจกรรม รวมถึงมีการติดตามประเมินผล เพราะประชาชนเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ และมองเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นมากที่สุด โดยปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน คือ อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ รายได้และความยาวนานในการอาศัยอยู่ในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พงษ์อนันต์ สรรพานิช (2536) ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อประชาชนภูเก็ต ซึ่งการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกและทางลบ กล่าวคือ การท่องเที่ยวมีส่วนทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น มีผลต่อสถานะทางเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมตามมา การศึกษาของเยาวชนไม่สูงขึ้น เนื่องจากพ่อแม่ต้องการให้ออกมาทำงาน รวมถึงทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อม จากการนำเอาวัฒนธรรมของต่างประเทศเข้ามา เช่น การแต่งกาย ความประพฤติต่อสาธารณะสถาน อาจทำให้เยาวชนเลียนแบบได้ ในด้านอาชีพ ประชาชนท้องถิ่นถูกแย่งงานจากคนต่างถิ่นเนื่องจากเป็นจังหวัดที่หางานทำได้ง่าย จึงมีการอพยพแรงงานจากจังหวัดต่างๆ เข้ามา อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวคือ การท่องเที่ยวช่วยสร้างงาน สร้างอาชีพ และนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น และทำให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ประเพณี และวัฒนธรรม จึงทำให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยว

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10 (2545) ได้ทำการศึกษากรอบแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมของเมืองโบราณเวียงกุมกาม พบว่า เมืองโบราณเวียงกุมกามมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นเรื่องใหญ่อยู่ 4 เรื่อง ได้แก่ ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาการจราจร ปัญหาขยะและปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สมชาย สนั่นเมือง (2541) ศึกษาถึงชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว พบว่า ความเกี่ยวข้องของชุมชนกับการท่องเที่ยว สามารถกำหนดได้ใน 2 ลักษณะ คือ ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ฉะนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็น ตั้งแต่การเตรียมการจัดการ การวางแผน การควบคุมดูแล การใช้

ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้รับผลประโยชน์จากการบริการโดยชุมชน ซึ่งจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวจะต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมประการสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมที่ดี ต้องให้ความสำคัญในการรวมกลุ่มมากกว่าส่วนบุคคล

สรเรศริณ ทองสมนึก (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน บ้านทรายทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้รับข่าวสารเรื่องป่าชุมชนระดับปานกลาง โดยได้รับจากสื่อเสียงตามสายและเพื่อนบ้านเป็นส่วนมาก มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านทรายทองระดับปานกลาง การได้รับประโยชน์จากป่าและการได้รับข่าวสารเรื่องป่าชุมชน มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากผลการวิจัยนี้ทำให้ทราบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลดังกล่าวมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

รัฐทิทยา หิรัณยหาต (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: กรณีศึกษา หมู่บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ ศักยภาพของชุมชนเพื่อการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว นั้น นอกจากจะต้องมีความพร้อมด้านองค์ประกอบที่ดึงดูดใจอันได้แก่ ประเพณี โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรม วิถีการดำเนินชีวิต ตลอดจนสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การบริหารจัดการภายในชุมชนที่ดี โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ จะต้องรู้และเข้าใจในสารูป (Image) ของพื้นที่นั้นๆ หากพัฒนาโดยไม่คำนึงถึงสารูปของพื้นที่จะทำให้เสียสารูปเดิม ซึ่งเคยเป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวไม่พบในสิ่งที่ต้องการเดินทางมาสัมผัส และทำให้นักท่องเที่ยวไม่เดินทางมาท่องเที่ยวอีก ทั้งนี้ได้เสนอข้อคิดเห็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการบริหารจัดการที่ดี อันทำให้การพัฒนาล่าช้าหรือไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งไม่ควรมองข้ามได้แก่ การวางขอบเขตอำนาจรับผิดชอบที่ไม่ชัดเจน ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ก่อให้เกิดความแบ่งแยก เกี่ยงและก้าวก่ายหน้าที่การทำงาน ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

มธุรส ปรวบไพรี (2543) ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและปัจจัยที่มีผลในการทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว กรณีชุมชนไทยทรงดำบ้านเข้าฮ้อย ตำบลเขาฮ้อย อำเภอเขาฮ้อย จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพของชุมชน คือ การรวมกลุ่มทำงานของสมาชิก โดยมีผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มีศักยภาพ

ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์สะท้อนถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมชุมชนสามารถเกิดการถ่ายทอดและสืบทอดโดยเฉพาะระบบอุดมการณ์ของชุมชน การดำเนินรูปแบบทางเศรษฐกิจแบบวิถีกษัตริย์ การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อตัดสินใจร่วมกันอย่างสมัครใจและยุติธรรม ชุมชนยังมีศักยภาพด้านลักษณะภูมิประเทศ การคมนาคม วัฒนธรรม สิ่งปลูกสร้างและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน สามารถพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้ ส่วนปัจจัยที่มีผลทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพประกอบด้วย 3 ปัจจัยได้แก่

1. วัฒนธรรมชุมชนที่มีความเข้มแข็ง โดยได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง
2. การพึ่งตนเองของชุมชน โดยการอาศัยปัจจัยภายในชุมชนที่มีอาชีพและรายได้โดยเห็นว่าเข้าสู่ระบบการเรียนการสอน การท่องเที่ยวคืออาชีพเสริม จึงไม่เกิดการพึ่งพาการท่องเที่ยวและการมีผู้อาวุโสทำให้ชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
3. การมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การรับผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกเป็นปัจจัยสนับสนุน ทำให้เกิดการยอมรับต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2541) ได้วิจัยถึงแนวทางการบริหารและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.) การศึกษาถึงกรอบการบริหารจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล พบว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบลนั้น จะต้องคำนึงถึงขอบเขตอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบตาม พ.ร.บ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติมจากการสำรวจและศึกษาบทบาทรวมทั้งปัญหาข้อจำกัดขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล สามารถกำหนดเป็นภารกิจที่ควรดำเนินการในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบได้ 5 ภารกิจดังนี้

1. การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ ควรมีบทบาทในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่ให้สาธารณชนได้ทราบมากที่สุด
2. การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นการสำรวจหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว และสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่
3. การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นการจัดทำแผนงานโครงการเพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ตามประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่

4. การบริหารแหล่งท่องเที่ยว เป็นการกำหนดแนวทางในการบริหารและจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดกับส่วนรวม โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ เช่น การจัดเก็บผลประโยชน์ การดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว การจัดสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยว และการจัดให้บริการในสถานที่ท่องเที่ยว

5. การรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการวางระบบในการดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งความปลอดภัยรวมทั้งการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความปลอดภัยจากโรคภัย ด้วยการดูแลรักษาความสะอาดและสาธารณสุขในพื้นที่ท่องเที่ยวด้วย

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวที่พัฒนานั้นก่อให้เกิดผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ และเมืองโบราณเวียงกุมกามมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นเรื่องใหญ่อยู่ 4 เรื่อง ได้แก่ ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาการจราจร ปัญหาขยะและปัญหาการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นก็ส่งผลให้มีปัญหาตามมาเพิ่มขึ้นด้วย เช่น ในการเยี่ยมชมโบราณสถานและการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวก็ก่อให้เกิดปัญหาด้านเสียง รวมถึงปัญหาด้านอากาศจากการเพิ่มขึ้นของยานพาหนะอีกด้วย ดังนั้น ในจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่พัฒนานั้นต้องมีแนวทางการจัดการที่ดี เพราะจะทำให้ได้รับประโยชน์หลายๆ ด้านจากการท่องเที่ยว โดยที่ยังคงสามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมไว้ได้ โดยที่ไม่เกิดความเสื่อมโทรมหรือเกิดความเสื่อมโทรมน้อยที่สุด และในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว จะต้องอยู่บนพื้นฐานธรรมาภิบาล วัฒนธรรม และชุมชน ซึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่พัฒนานั้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุด ก็คือ การให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนามากที่สุด ด้วยเหตุผลที่ว่า บุคคลเหล่านั้นเป็นเจ้าของพื้นที่ และเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นประชาชนในท้องถิ่นจึงเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพที่ดีมากยิ่งขึ้น โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ เพศ อายุ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ระดับการศึกษา บทบาทในชุมชน การรับรู้ และการได้รับผลกระทบ

2.8 กรอบแนวความคิด

